

טעמא דאורייתא

גליון שבועי מבית אליה תמימה

פרשת מקץ - גליון 21

ביאור עניין מחלוקת האחים עם יוסף הצדיק

בפרשתנו ובפרשה הקודמת מבואר עניין מחלוקת האחים עם יוסף הצדיק, ויש לעמוד על ביאור עניין מחלוקתם, ואף על פי שאין לנו שום השגה במעשי השבטים מכל מקום יש לבאר לפי שכלנו מה טעם נחלקו עמו, והנה במדרש מפורש שראו השבטים ברוח קדשם שעתיד לצאת ממנו ירבעם בן נבט שחטא והחטיא את ישראל ולכן נחלקו עמו ורצו להורגו, והנה בוודאי אין הכוונה דמפני סיבה זו לבד רצו להורגו כי לא יזמתו אבות על בנים, ובוודאי שצריך לומר שהשבטים ראו בעבודתו של יוסף הצדיק דרך שתביא לידי טעות ולכן רצו להורגו.

ונראה לבאר העניין כי באמת הייתה מחלוקת עמוקה בין השבטים ליוסף הצדיק בדרך עבודת השם, האחים סברו כי הדרך של יוסף הצדיק מוטעית ותביא לידי טעות ולכן חלקו עליו ורצו להורגו. דרכו של יוסף הצדיק הייתה כי האדם המושלם צריך לפרוש מכל ענייני החומר העכור ולא להתעסק בהם כל עיקר, האדם שפרש מן החומר בכל ענייניו הוא האדם השלם המהווה מרכבה לשכינה והוא המקיים את מטרת הבריאה כולה, המון העם כולו שאינו מגיע לשלמות זו אינו ניזון רק בזכות הצדיק המשלים את כוונת הבריאה, לפיכך סבר יוסף הצדיק כי המון העם צריך להתבטל לצדיק ולהישמע למרותו שכן ממנו הם ניזונים. השבטים לעומת זאת סברו כי עבודת האדם לא לפרוש מן החומר ולברוח ממנו, העבודה היא לקדש את החומר עצמו ולהמשיך עליו את האלוקות, לפיכך סברו האחים כי עבודת כולם שווה כקטן כגדול.

ראיות למחלוקת זו אנו מוצאים בכמה מקומות, יוסף הצדיק חולם כי הוא ושאר אחיו קוצרים עומרים בתוך השדה והנה קמה אלומתו וגם נצבה, לעומתה מסתדרות אלומות השבטים סביבה ומשתחוות אלולמותו, יוסף ממשיך וחולם חלום נוסף כי השמש והירח - שהם רמז לאביו ואמו] ואחד עשר כוכבים [-המרמזים על השבטים] משתחוים לו, חלומות אלו מבטאות את השקפת חייו של יוסף הצדיק, יוסף הצדיק נקרא בפסוק [בראשית מ"ט כ"ו] **נזיר אחיו**, הוא היווה דוגמה לאדם השלם שפרש עצמו מן החומר, האחים לעומתו מבטאים את המון העם העוסקים בחומר ומקדשים אותו, החלומות אמרו כי המון העם ניזונים רק בזכותו של הצדיק שקישר עצמו ופרש מן החומר, רק כך הם יזכו לקבל את השפע האלוקי, בזכות הצדיק הפרוש ועוסק בתורה.

יוסף הצדיק ישב עם אביו ולמד איתו תורה [כמבואר ברש"י ל"ז ג'], לעומת זאת האחים הקדושים עסקו ברעיית הצאן, נראה כי לא בכדי הזדמנו הדברים, יוסף היה צריך להיות הצדיק הפרוש מהחומר שבזכותו השפע יורד לעולם בעוד האחים מבטאים את המון העם שעוסק בחומר ומקדשו.

האחים סברו כי דרך זו של יוסף הצדיק מוטעית ותביא לידי גאווה, כאילו הצדיק זוכה בדין אצל הבורא יתברך, לפי השקפת השבטים כולם אמורים להרגיש שפלים לפני הבורא יתברך בשווה, גם האדם שזכה בדין אמור להרגיש שפל ונכנע מפני השם כאותו האדם שלא זכה בדין, גם הדין הוא חסד השם, לפיכך רצו האחים להרוג את יוסף, הם ראו בו שורש מסוים של פסול המביא לידי טעות. אחרי מכירת יוסף נתיישבו האחים לאכול לחם [כמבואר בפסוק ל"ז כ"ח], נראה כי האחים רצו לחזק את דרכם ולהורות כי מפני זה מכרו אותו כי חלק על דרכם בזאת.

מצינו בנביא [שמואל ב' פרק ו'] כי בעת שהעלו את ארון הברית לעיר דוד, דוד המלך היה מפזז ומקרקר בכל עוז לפני ה' עד שנגלה מקצת מבשרו, מיכל בת שאול הוכיחה אותו על כך ואמרה לו כי נגלת היום לעיני עבדיך כהגלות אחד הריקים, דוד המלך ענה לה כי על כך השם בחר בו ולא בשאול כי של בית אביך מניחים כבוד שמים ומתעסקים בכבוד עצמם, אבל אני מניח כבוד עצמי ועוסק בכבוד שמים [-מדרש שמואל כ"ה ו']. צריך איפוא לבאר הדבר מדוע של בית שאול הניחו כבוד שמים ועסקו בכבוד עצמם.

לפי האמור נראה כי מלכות שאול ביטאה את השקפתו של יוסף הצדיק לפיה הצדיק זוכה בדין, שאר העם צריך לכבד אותו כי לו יאתה המלוכה, לכן במלכות שאול התעסקו בכבוד עצמם, הם סברו כי ראוי לצדיק לכבד את עצמו, מלכות דוד לעומת זאת סברה כהשקפת השבטים כי הגדול והקטן שווים, שניהם ניזונים מחסד השם, לכן דוד המלך הניח את כבוד עצמו ועסק בכבוד שמים. דוד המלך ענה לה כי הש"ת בחר בו דווקא כי בדרכו הוא חפץ יותר, דרכו היא הנכונה.

מצינו בדברי חז"ל [יומא כ"ב ב'] שאמרו כי חילוק גדול היה בין מלכות שאול למלכות דוד, שאול חטא באחת וניטלה ממנו המלוכה אבל דוד חטא בשתיים ולא ניטלה ממנו המלוכה. צריך איפוא לבאר מה טעם לא ניטלה המלוכה מדוד אף על פי שחטא בשתיים. לפי האמור הדבר מבואר, מלכות שאול מיוסדת על השקפתו של יוסף הצדיק לפיה הצדיק

המשך בעמוד הבא

בפתח הגליון

הנה מצאנו הנהגת אברהם אבינו ע"ה שהיה מלווה את אורחיו לאחר שהיו אצלו, ובקרא (כ"א ל"ג) כתיב ויטע אשל בבאר שבע, ודרשוהו חז"ל נטריקון אכילה שתייה ולינה. וכן מצאנו ג"כ בריש פרשת וירא (י"ח ט"ז), ואברהם עומד עליהם לשלחם, ופירש רש"י ללוותם.

וכן מצאנו בחזקוני שנענשו בני יעקב על שלא ליוו את אביהם בעברו את מעבר יבוק, שפירש הא דכתיב בקרא (ל"ב ל"ג) על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, וביאר על כן לא יאכלו כמו והוא לא כן ידמה, כלומר בדין הוא שיש לקנוס ולענוש בני ישראל מאכילת גיד הנשה שהניחו את אביהם הולך יחידי כדכתיב ויתר יעקב לבדו, והן היו כגורים והיה להם להמתין אביהם ולסייעו אם יצטרך והם לא עשו לו לוויה והווק על ידם ומכאן ואילך יהיה להם לזכר ויהיו זרזיזים במצות לוויה ולכן לוויה יעקב את יוסף. ומבואר שהיתה תביעה על בני יעקב שלא ליוו את אביהם כמצוות וקנס אברהם, ולהכי כאשר שלח יעקב את יוסף ליווהו.

ויעוין ברמב"ם פ"ד מאבל ה"ב, שכר הלוויה מרובה מן הכל, והוא החק שחקקו אברהם אבינו ודרך החסד שנהג בה, מאכיל עוברי דרכים ומשקה אותן ומלווה אותן, וגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה, שנאמר וירא והנה שלשה אנשים, ולוויים יותר מהכנסתן, אמרו חכמים כל שאינו מלווה כאילו שופך דמים.

אלא דצ"ב מדוע חשיב הרמב"ם את מצוה זו לחוק, הלא טעם המצוה גלוי לכאורה, וכמושמעות המקראות ודברי חז"ל בפרשת עגלה ערופה, שע"י שמלווהו יש בידו תעצומות נפש להנצל מן הליסטים וחיות רעות בדרך. ובלא זה הרי הוא כגורם לו מיתה, וע"ז אומרים ב"ד ידינו לא שפכה את הדם שלא פטרנוהו בלא לוויה.

ויל"ב בזה דהנה בדרבי משה סוף חו"מ כתב דאע"פ דמעיקר הדין יש חיוב ללוות לחבירו ולרבו בשיעור מסוים המבואר ברמב"ם, מ"מ האידינא לא נהגו כן, וכתב הרמ"א שם, ובילקוט מהרר"ש מצאתי האידינא אין נוהגין ללוות תלמיד לרבו עד פרסה משום דבזמן הזה מוחלין על כבודם ויש לילך עמו או עם חבירו עד לפני שער העיר או לכל הפחות ארבע אמות עכ"ל.

ומבואר מדבריו דהמחילה היא רק על השיעורים הגדולים, אולם ד' אמות מחויב ללוות דבזה ליכא מחילה, ויל"ע אם יאמר בפירוש שהוא מוחל גם על זה אם יפטר לגמרי ללוותו. ובאהבת חסד ח"ג פ"ב בהגהת כתב ע"ד הרמ"א אבל כ"ז הוא רק ללמד זכות על העולם במה שאינם זכירים לילך עד פרסה או עד תחום שבת אבל הלילה לפטור עצמו ממצות לוויה לגמרי כי מוגמרא משמע שהוא דבר סגולה להתמלוח שלא יארע לו אסון בדרך וגם ע"י הלוויה נגמר המצוה בשלימות.

ומבואר מדבריו דגם אם מוחל על ההלויה עדיין חסר בשלימות המצוה, ויתכן דביאור הדבר דכמו דנותנים מזון לדרך כמבואר בסוטה מ"ו ב' גבי אמירת הוקנים בעגלה ערופה, ואמרו ידעו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו וכו' אלא לא בא לדינו ופטרנוהו בלא מזונות ולא ראינוהו והתנחננו בלא לוויה. ומבואר דשניהם ענינה שמירה וקיום לדרך, ולהכי יתכן דשלימות הכנסת אורחים הוא לדאוג להם להמשך קיומם במזונות וכן במהלך סגוליה של לוויה.

ויל"ב בזה דזהו החוק שחקק אברהם דאפילו באופן שמוחל, שלא יועיל בה מחילה, ודו"ק.

והנה בכלי יקר פירש נפלאות בזה, דהנה מתחילה לא האמינו יעקב לבניו כי עוד יוסף חי, וכאשר ראה העגלות קיבל דבריהם, ורש"י פי' דסימן מסר להם שפרש ממנו בהלכות עגלה ערופה, והעיר בכלי יקר דאי"ז פשטיה דקרא, ואין דרכו של רש"י להוציא המקרא ממשוטו לגמרי, וביאר בכלי יקר באורך דכאשר לוויה יעקב את יוסף למדו ממשנתו של אברהם אבינו דין זה של לוויה, והראה לו דדין זה יוצא מפרשת עגלה ערופה.

ויעקב אבינו התבונן במה שספרו לו בניו כמישיחין לפי תומם שעשה יוסף הלכה למעשה ולוויה אותן העגלות, בזה ידע יעקב כי הוא יוסף כי אין בכל ארץ מצרים עושה טוב אין גם אחד שומרי משמרת ה', לפיכך ותחי רוח יעקב אביהם. אבל מן הדברים אשר שם יוסף בפיהם אין ראייה כי שמא יוסף למד דין זה לאחריים, אך מן המעשה לקח ראייה.

המשך בעמוד ד'

נראה כי מלכות שאול הגיעה כהכנה למלכות בית דוד, כשם שכתב הגר"א [בספרא דצניעותא] כי משיח בן יוסף בא כהכנה למלכות בית דוד, כן הוא ממש הדבר במלכות שאול שקדמה למלכות בית דוד, שאול המלך הוא בעצמו סוד משיח בן יוסף, שכן גם הוא מזרע רחל.

אמור למלוך בעולם, כאשר הצדיק חוטא ניטלת ממנו המלוכה, המלוכה הגיעה לו בדין וניטלת ממנו בדין, מלכות בית דוד לעומת זאת מיוסדת על השקפתם של שאר השבטים כי כגדול קטן, כולם ניזונים מחסד השם, לכן אף אם דוד חטא לא ניטלה ממנו המלוכה, המלוכה הגיעה לו בחסד ולכן אין סיבה שתנטל ממנו.

בעניין הד' שרים ובעניין ד' גלויות

השתייה היא ביסוד המים שהוא רוחני יותר [כמ"ש החובת הלבבות בשער הבחינה] וכן מלכות אדום לא כפרה באמונת הקל עצמו רק אמרו מה שאמרו, עוד שכן כתוב **'אל תראה יין כי יתאדם'** ואדום הוא מלשון אדום ולכן היא נרמזת בשר המשקים.

והנה בזמן גלות יון היו ישראל על אדמתן אלא ששלטו היוונים, וזה דוגמת גלות שר האופים שבאמת יוסף היה הממונה עליהם אלא שמפני מעלתם בוודאי היה צריך להחניף להם.

אבל גלות אדום נתחלקה לב' חלקים הא' בזמן בית המקדש השני שישראל על אדמתן ואזי אין זה גלות גמורה, ולזה רומז החלק הא' ששר המשקים היה עם יוסף בבית הסוהר שאזי היה השלטון ביד יוסף אלא שהוצרך להחניף לו, והחלק הב' הוא מזמן החורבן ועד עתה, ולזה רומז הזמן שיצא שר המשקים מבית הסוהר **'ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו'** שאזי הוא גלות גמורה שהייתה באשמתו של שר המשקים, וזהו **'וישכחהו'** בלא תאריך לקץ כמו הגלות שאנו בא עתה שלא נתגלה הקץ, ונתארכה גלותו מפני חסרון בטחונו של יוסף הצדיק וזה רומז לאורך הגלות שמגעת מפני חסרון הבטחון בהש"ת.

הנה ידוע כי כל עניינו של יוסף הצדיק וירידתו למצרים מרמזת על עניין הגלות של עם ישראל לבין האומות, וכמו שאמרו רבותינו [מדרש רבה פ"ח ה'ה] שארבעה הכוסות המוזכרות בו רומזות לד' הגלויות, ונראה כי רמז בעניינו כל ה' הגלויות שגלו ישראל, וכנגדם באו ה' שרים שיוסף היה תחת ידם. בתחילה נמכר יוסף לפוטיפר סריס פרעה שר הטבחים, וכנגד זה הגיעה מלכות בבל, ומצינו כי בתקופה זו נתנסה יוסף הצדיק בניסיון דאשת פוטיפר וכן בזמן גלות בבל היה ניסיון לישוא נשים נכריות כמ"ש במלאכי [ב' י"ד].

אחר כך הניחו את יוסף בבית הסוהר ויוסף היה תחת שלטון שר בית הסוהר, וכנגד זה הגיעה מלכות פרס ומדי, ומצינו כי בתחילה הניחו את יוסף בבית הסוהר כאסיר ואחר כך נתהפך העניין ושר בית הסוהר נתן הכל בידי יוסף, וכן היה בגלות פרס ומדי שמתחילה רצו להרוג את כלל ישראל ואחר כך נתהפך העניין ואסתר מלכה וזרעה אחריה.

שר האופים ושר המשקים הם כנגד מלכות יון ומלכות אדום, שר האופים הוא כנגד מלכות יון שהם כפרו בכל ענייני הרוח דוגמת האפייה שהיא ההתעסקות ביסוד העפר שהוא החומרי ביותר, ושר המשקים הוא כנגד מלכות אדום כי

ביאורים על הפרשה

של שאר השבטים או בזכותו של משה רבינו עליו השלום, והביאור בזה יבואר על פי מה שכתב מהר"ח [בשערי קדושה] כי ארבעה יסודות יש באדם, אש, רוח, מים ועפר, ומהם מגיעות כל המידות הטובות והרעות, מהאש מגיעים הכעס והקנאה, מהרוח מגיעים דיבורים אסורים ולשון הרע, מהמים מגיע תאוות עולם הזה, ומהעפר מגיעים העצבות והעצלנות. ויש לבאר בזה כי יוסף הצדיק עמד בנסיון של גילוי עריות שמגיע מהתאוה ועמד בזה, ולכן הים ראה ארונו של יוסף שעמד בנסיון המגיע מיסוד המים, ולכן נס בגמול על שעמד בנסיון זה.

הנה יוסף הצדיק נקרא בפסוק [בראשית מ"ט כ"ו] **'נזיר אחיו'**, וכאן נתמודד עם אשת פוטיפר שהייתה אשת איש, ואפשר שרמז בזה מ"ש רבותינו [נזיר ב' א'] 'הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין' שיוסף שראה את אשת פוטיפר שהיא דוגמת סוטה בקלקולה נהג בפרישות דוגמת יזיר עצמו מן היין.

וימכרו את יוסף לישמעלים בעשרים כסף. [ל"ח כ"ח].

הנה מבואר בפסוק [עמוס ב' א'] כי האחים מכרו את יוסף הצדיק לעבד בעבור נעלים, וכמו שכתוב **'על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים'**, ונראה הטעם שמכרו את יוסף בעבור נעלים דווקא, כי דרכו של יוסף הצדיק הייתה ללכת יחף, והאחים נהגו בצניעות יתרה וכיסו את רגלם, ולכן מכרוהו האחים בעבור נעלים לרמז שבוודאי אינו ראוי למלוכה שהרי מנהגו לילך יחף ואינו נוהג בצניעות, ורצו לרמז שמזה הטעם בוודאי לא יזכה למלוכה שהרי אינו נוהג בצניעות, והקב"ה גייה בו את אשת פוטיפר לברר מעשיו ועמד בנסיון ולכן זכה למלוך על האחים.

ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדניו את עיניה אל יוסף ותאמר שכבה עמי. [ל"ט ז']

במדרש אמרו על הפסוק 'הים ראה וינס', מה ראה, ארונו של יוסף ראה. וצריך ביאור מה טעם הים נס מפני ארונו של יוסף ומפני מה לא נס בזכותם

הפטרות פרשת וישב

שהיא מוחה על שאינו רוצה להקים שם לאחיו ומלמדת אותו שיחלוץ את עניין ה'נעליים' והוא ענין ה'מעמד' שלו, שהוא המעכב מלייבם את אשת אחיו כמ"ש [בראשית ל"ח ט'] 'ידע אונן כי לא לו יהיה הזרע והיה אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה לבלתי נתן זרע לאחיו', ולכן חולצת נעלו לומר לו שיעזוב את עניין הנעליים - מעמדו של האדם שזהו המעכב מלייבם את אשת אחיו, ויורקת לפניו ומוחה בו על שאינו רוצה לעזוב את עניין הנעליים ולייבם אותה.

ועל פי המבואר שהנעליים רומזות לעניין מעמדו של האדם יש לבאר מ"ש בפרשת שמות [ג' ה'] 'ויאמר אל תקרב הלם של נעלך מעל רגלך' וגו', ויהיה הביאור כי נצטווה בפסוק זה לעזוב את עניין ה'מעמד' של האדם שזהו החוצץ בינו לבין השי"ת.

עמוס, ב' א', כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים.

נראה כי יש בדבר רמז לדורות כי הנעל ירמז אל 'מעמד' האדם שבלא הנעל על מה יעמוד, ורמז בזה הפסוק שמוכרים את הרצון להיות צדיק ולעבוד את השי"ת שזהו הרצון הפנימי של כל יהודי כמ"ש [שה"ש ה' ב'] 'אני ישנה ולבי ער', בעבור נעליים - בגלל המעמד שלו שיאמרו עליו 'זה נהיה צדיק' ואל תצדק הרבה' וכיוצ"ב.

ובזה יש לבאר טעם מצוות חליצה כי הנה מצינו בתורה גבי אונן שלא רצה לייבם את אשת אחיו והיה טעמו כי ידע שהזרע יקרא על שם אחיו ולא רצה לגדל בן שיקרא על שם אחיו. ונראה כי זהו עניין חליצת הנעליים כי הנעל ירמז אל 'מעמד' האדם שבלא הנעל על מה יעמוד, וזהו שחולצת נעלו כלומר

המשך עניני חנוכה

האם מהדרין הוא תקנה או מנהג

ביסוד ענין מהדרין שמצינו בנר חנוכה, שעושים נר לכל אחד ועושים מוסף והולך, ידוע לדון האם היא תקנה מעיקר תקנת נר חנוכה, שחז"ל קבעו בעיקר התקנה אופן של נר לכל אחד ואופן של מוסף והולך אלא שלא עשאוהו חובה, וקבעו אופן של רשות והידור. או שאי"ז תקנה כלל אלא מצד עצמו הוא הידור לעשות כן ונהגו חכמים בזה (והוא כבר מזמן חז"ל שהרי נחלקו בו ב"ש וב"ה).

והנה האחרונים נחלקו אם מברכין על נר של הידור (כגון ששכח לברך על נר הראשון), דעת הפמ"ג שאין מברכין אבל דעת הגרע"א (תנינא י"ג) שמברכין וכן פסק המשנ"ב. ולדעת הסוברים שמברכין עליו ודאי מוכח שהיא תקנה, דאל"ה היאך מברכין ואיך יאמר וציונו. (ועי' במאמר התגובות מ"ש לדון שהמוסיף נרות יש לו מצוה קיומית, אך מ"מ אין מברכין ע"ז ובודאי לדעת השו"ע שאשה אין מברכת על מ"ע שהז"ג). והנידון הוא לדעת הסוברים שאין מברכין, האם אינו תקנה כלל או שאף שהוא מהתקנה מ"מ אין מברכין על הידור.

ויש להביא בזה ראיות גדולות ורבות שהיא מהתקנה: הב"י (תרפ"ג) הביא משבלי הלקט שהטעם שקורין הלל בחנוכה כל יום הוא משום שחלוקין בנרותיהם, כמו סוכות שחלוקין בקרבנותיהם. ואם אינו אלא מנהג איך זה מחלק את הימים, ופשוט שרק אם הוא תקנה שתקנו חז"ל זה מחלק את הימים שכל יום יש לו דינים נפרדים (אף שהיו רק רשות).

ויש לעמוד בדבר פלא בטור ובשו"ע (תרע"א ב') שבעיקר דין נר חנוכה הביאו רק את האופן של מהדרין שמוסיף והולך ולא הביאו כלל עיקר הדין שסגי בנר איש וביתו. ואם אינו דין ותקנה כלל אלא מנהג מה שייך להביא רק המנהג ולא להביא הדין כלל. ורק אם היא תקנה י"ל בדעתם שנקטו שעיקר הדין הוא לעשות מהדרין, ורק נתנו חז"ל אפשרות לצאת יד"ח בנר אחד אבל עיקר שורת הדין הוא מהדרין ודוק.

ובשו"ע (תרע"ד) כתב שאפשר להדליק נר של הידור מנר של עיקר המצוה, והרמ"א נחלק עליו שאיך ישתמש בעיקר המצוה עבור הידור. וכמו"כ דעת השו"ע (תרע"ו) שמתחילין להדליק מנר הנוסף, והגר"א תמה עליו היאך יניח עיקר המצוה ויברך על הרשות. ובדעת השו"ע מבואר לכא' שכל הנרות נעשים מעיקר המצוה והיו מצוה גדולה בכל הנרות. וזה שייך לכא' רק אם היו חלק מהתקנה ולא אם היא מנהג שנהגו להדר ועי' בזה.

והבאנו כבר לשון רש"י שפי' ענין מהדרין - אחר המצוות, והיינו שפי' מלשון "מהדרין" אחר המצוות, והוא שמחזירין לעשות מצוות בשלימות. ואם מהדרין אינו תקנה אלא מנהג להדר הרי אי"ז תוספת מצוה אלא הידור וסלסול, ולכא' מוכח ברש"י שהיא תקנה ולכן היא תוספת מצוה ודוק.

אבל לכא' יש ראיה גדולה להיפך שמהדרין אינו תקנה אלא מנהג, שבביאור הלכה (תרע"א ד"ה ויש אומרים) כתב שאפשר לעשות מהדרין כבית שמאי, ול"ש בזה הכלל שהלכה כב"ה כיון שלא נחלקו בענין הלכה אלא בענין הידור בעלמא. וכדבריו נמצא בח"י הריטב"א בשבת. ולכא' מוכח מזה שאי"ז תקנה שא"כ הרי"ז מחלוקת בהלכה מה התקנה, אלא היא הידור מצד עצמו ואינו אלא מנהג, וצ"ע"ג.

ואולי י"ל שאף שהיא תקנה אך יסוד התקנה היתה לעשות כנגד הימים ולא תקנו היאך, ומצד התקנה שייך לעשות בשני האופנים, ונחלקו ב"ש וב"ה רק היאך האופן העדיף לעשות, ועי' היטב.

נר מפני החשד

בענין נר מפני החשד בפשוטו נר זה אינו נר חנוכה כלל ואינו אלא היכ"ת להוציא מן החשד וממראית העין. וכן משמע מדברי הר"ן שכתב שאין מברכין עליו "כיון שאינו אלא משום חשד" משמע כוונתו שאינו מצוה כלל אלא חשד.

ולפי"ז אין שום ענין לעשות מהדרין בנר של חשד, דכיון שעשה נר א' כבר יצא מן החשד. וכמו"כ אין בזה ענין לשים משמאל דל"ש מסובב במצוות כיון שאי"ז מצוה. (ומה שיחשדוהו שאינו עושה מסובב במצוות ואינו עושה מהדרין, זה אינו חשד המחייב לצאת ממנו). וכן ל"ש הדין להניחה למטה מעשרה, לא מבעיא לטעמא דהריטב"א שיהא הנר עימו ברשותו זל"ש בנר חשד, אלא אף לטעמא דהרא"ש שלמטה מעשרה יש יותר פרסומי ניסא הרי נר חשד אינו פרסומי ניסא אלא לצאת מן החשד וסו"ס יצא.

אמנם למעלה מעשרים לא יועיל שהרי אין רואים אותו. וכן בעי' להניח בטפח הסמוך לפתח שהוא כדי שיהא ניכר שבעה"ב הניחו שם. וכן היא צריך נר אחרת להשתמש לאורה שאל"כ יאמרו לצרכו אדלקה והדר חשדא. ואם אסור להשתמש לאורה היא תלוי בפלוגתת רש"י והר"ן, שטעם הר"ן שעשו איסור הנאה דומיא דמנורה לא שייך, אבל טעם רש"י שיאמרו שלצרכו אדלקה שייך דהדר חשדא ודוק.

אבל כבר הביאו שבארחות חיים הל' חנוכה כ' שבנר חשד אין מברכין שכבר נפטר בברכת הנר הראשון, ומבואר שבל"ז היו מברכין. ובשערי תשובה (תרע"א סק"ד) הביא מהמכתם לדוד לדינא שמברכין על נר חשד. ומבואר מזה שנקטו שאף שסיבת התקנה היא לצאת מן החשד מ"מ קבעוהו חז"ל בתורת נר חנוכה ויש לו חיוב נר חנוכה על כל פתח.

והבאנו להוכיח כן מדברי הרמ"א הפלאיים (סו"ס תרע"א) שכתב שבזה"ז שמדליקין על השלחן אי"צ להדליק אלא פעם אחת. והדבר נראה תמוה ופלאי מה בא ללמדינו וכי ידליק על השלחן כמנין הפתחים. ונתבאר שהרמ"א למד שיסוד דין שעת הסכנה אינו מקום חדש לנר חנוכה, אלא לעולם מקומו בחוץ וחייב להדליק בחוץ, אלא שתקנו שידליק בפנים את הנר שחייב להדליק בחוץ. ומעתה היה מקום לומר שכשיש לו כמה פתחים הרי חייב להדליק כמה נרות בחוץ, וידליק את כולם בפנים. ומבואר מדברי הרמ"א שנר חשד תקנו בתורת חיוב נר חנוכה על כל פתח.

ויש להוכיח עוד מדברי הגר"א (תרע"א סק"ז) שכתב הטעם שאין אדם יוצא בנר של ביהכ"ס וצריך לחזור ולהדליק בביתו, "שאף חצר שיש לה שני פתחים כו' ועוד שהרי אמרו נר איש וביתו" והטעם השני הוא שנר של ביהכ"ס אינו מועיל כלל דהחייב הוא בבית, אך הטעם הראשון הוא שאף אם עולה לו נר של ביהכ"ס מ"מ חייב להדליק בבית דלא גרע מחשד. ואם נר של חשד אינו נר חנוכה אלא היכ"ת לצאת מהחשד, וכי היה לגר"א צד שהמדליק ביהכ"ס אי"צ להדליק בבית ואינו אלא לצאת מהחשד. וע"כ שהוא חיוב נר חנוכה ודוק

הלל של חנוכה

בענין הלל של חנוכה נודע הנידון האם הוא הלל של נס, או הלל של יו"ט. שהרי יש דין לומר הלל על כל נס (ודעת הבה"ג שהיא דאורייתא) ומאידך יש חובת הלל ביו"ט, והנידון מהו הלל של חנוכה.

ומחד יש ראיות גדולות שהלל של חנוכה הוא הלל של יו"ט, ראשית הוא עיקר לשון הגמ' קבעום ועשאום יו"ט בהלל והודאה וכבר נתבאר בארוכה שבחנוכה עיקר היו"ט הוא בהלל והודאה (שכל יו"ט הוא באיסור מלאכה ומקרא קודש ומצוות שמחה, ובחנוכה גוף היו"ט הוא ימי הלל והודאה) ומשמע שהלל בחנוכה הוא מחמת היום.

וידוע ללמוד מדברי הרמב"ם שאשה פטורה מהלל של חנוכה, שהביא בהל' חנוכה הדין שאשה פטורה מהלל בסתמא ולא חילק שבחנוכה חייבת. ואם הוא הלל של נס למה אינה חייבת שהרי אף הן היו באותו הנס, והתוס' בסוכה ל"ח כתבו שבהלל של לילי פסחים חייבות כיון שהוא הלל של נס. ומוכח לכא' שחנוכה הוא הלל של יו"ט ולכן פטורות שהיו מ"ע שהז"ג. (אאכ"נ שהרמב"ם חולק על התוס' שהיו באותו הנס אינו מחייב בהלל כיון שאינו זכירת עצם הנס אלא הודאה מכה הנס).

ובשבלי הלקט הקשה מ"ט קורין הלל בכל יום ות"י שחלוקין בנרותיהם כמו סוכות שחלוקין בקרבנותיהם. והנה זה סיבה לחלק את הימים ומוכח להדיא שההלל הוא דין ביום ולכן חילוק הימים הוא סיבה להלל.

אמנם השבה"ל ת"י שם עוד הטעם משום בכל יום ניתוסף נס. ולכא' מזה משמע להיפך שההלל הוא על הנס ולכן יש כל יום הלל כיון שכל יום הוא נס נפרד. אמנם כמובן שאינו משמע כלל שמספקא ליה לשבה"ל מהו יסוד דין הלל בחנוכה. ולכן נראה לבאר כוונתו שכיון שכל יום היה נס נפרד, זה סיבה שעשו כל יום ליו"ט נפרד, וממילא כל יום מחייב בהלל מצ"ע כיון שהיו יו"ט נפרד, ודוק היטב.

אבל יש הקשות טובא על כ"ז שבגמ' מגילה י"ד א' דנו מפני מה אין אומרים הלל בפורים, ות"י שם שאין אומרים הלל על נס שבחול"ל או דאכתי עבדי דאחשורוש אנו, ומבואר מתירוצים אלו שהנידון שם היה שיהא הלל של נס, שע"ז אמרו שעל נס שבחול"ל אין אומרים או שאי"ז נס גמור דאכתי עבדי דאחשורוש. ומעתה קשה טובא מ"ש הלל של חנוכה מהלל של פורים. וצ"ע"ג.

תגובות שהתקבלו על הגליונות הקודמים

מצוה קיומית בריבוי נרות סתם

בגליון הנוכח עמדנו לתמונה בהא דאמרו בגמ' שטעם מוסיף והולך לב"ה הוא משום מעלין בקודש, וטעם פוחת והולך לב"ש הוא כנגד פרי החג, ותמנהו איזה טעם יש בזה לחדש ריבוי נרות בשביל להיות מעלין בקודש או בשביל לפחות כפרי החג, ולא שמענו כן בכל המצוות כגון ב' מינים שנוסיף הדסים וערבות כדי להיות מעלין בקודש, או שנרבה מתחילה כדי שנוכל לפחות אח"כ כפרי החג. ויעו"ש שביארנו ביסודות גדולים.

אמנם עוררנו דיש לדון שאף שעיקר מצוות נר הנוכה היא נר אחד, מ"מ יש מצווה קיומית בהוספת נרות, וכמו באכילת מצה שידוע מהנצי"ב ז"ל שכל כזית שאוכל בליל פסח יש בזה מצוה קיומית. ומעתה שפיר יש מקום להוסיף נרות ואי"ז תוספת בלא מהלך אלא מדבה במצוה, אלא שעושה כן בצורה של מעלין בקודש או בצורה של פרי החג.

ויסוד זה יכול לבאר דברים רבים וגדולים בעניני הנוכה ומהם כמה הערות שעמדנו בגליון, והנה בגליון שם כתבנו להקשות היאך שייך לברך ברכת הרואה ולמה אין לחשוש שהוא נר מפני החשד ואין לברך עליו (למאי דקיי"ל שאין מברכין על נר של חשד). אך לפי"ז א"ש דאף שגנר של חשד אינו עיקר החיוב מ"מ כשמדליקו סו"ס מקיים מצוה קיומית, ואף שאין לברך עליו וציונו אך אפשר לברך עליו ברכת הרואה.

עוד עמדנו שם בדברי הריטב"א והר"ן שהקשו למה מהדרין מן המהדרין של מוסיף והולך הוא יותר ממהדרין של נר לכל אחד הרי פעמים שגנר לכל אחד היא יותר נרות. ותמנהו מה אכפ"ל במספר הנרות הרי ענין ההידור הוא המעלה של מוסיף והולך והמעלה של נר לכל אחד ובוזה עדיפא מעלה של מוסיף והולך. אך לפי"ז שברבוי נרות יש מצוה קיומית שפיר יש להבין שהיו הידור יותר גדול שמרויח עוד מצוות. (ואפשר שכל עיקר ההידור הוא כדי להרבות במצוות אלא שקבעו להרבות עם מהלך).

ודעת השו"ע (תרע"ד) שמדליקין מנר מצוה לנר של הידור, והרמ"א נחלק עליו שאין ישתמש בנר של מצוה לנר אינו אלא הידור. וכן דעת השו"ע (תרע"ו) שמברך על נר הנוסף, ותמה עליו הגר"א היאך יניח עיקר המצוה ויברך על הרשות. ולפי יסוד זה יש ליישב דעת השו"ע, שאף שהיו הידור מ"מ אחר שמדליקו הרי מקיים מצוה גם בו שהיא מצוה קיומית, וסבר שאפשר להדליק קיומית מחיובית. (וע"ע מש"נ בזה במאמר שבגליון זה).

אך עיקר היסוד הוא מחודש מאוד שיש מצוה קיומית בתוספת נרות סתם, ולכאו"י יסוד הנצי"ב אינו בכל המצוות, וכי מי שיקרא פעמיים קר"ש יקיים מצוה

קיומית, וכן מי שיקרא פעמיים מגילה בפורים. ולכאו"י יש להבין שהוא יסוד מסוים במצוה, שכל שאוכל הוי המשך של האכילה וחשיב שעושה אכילה גדולה, וכמו שפשוט שאם יאכל מתחילה יותר מכזית מקיים המצוה בהכל, וחיוב הנצי"ב שהוא נמשך כל הלילה. וכן בנטילת לולב שאנשי ירושלים היו נוטלים כל היום הוי המשך המעשה נטילה (וביותר לפי היסוד שמצות לולב אינו מעשה יבש של לאחוז ביד, אלא מעשה "לקיחה" ואכ"מ). וממילא בנר הנוכה כיו שאין קשר בין נר זה לנר זה אין בו תוספת מצוה, ודוק.

נר הנוכה - מעשה הודאה

שם בגליון הארכנו לייסד בדעת הרמב"ם שייסוד מצוות נר הנוכה הוא מעשה הודאה, והפרסומי ניסא אינו בשביל התנוצצה שיתפרסם הנס בפועל אלא הוי מעשה הודאה מה שהאדם מצידו עושה מעשה לפרסם הנס שבזה הוא מכיר בנס (וזה הטעם שכבתה אין זקוק לה שכל המצוה הוא המעשה).

והעירו בזה לנכון, שזהו יסוד אמירת הנרות הללו בשעת הדלקת הנרות (שמקורו מחז"ל במסכת סופרים), שהוא להודות בשעת הדלקת הנרות והוא להגדיר את ההדלקה שהיא בתורת הודאה, וכן אנו אומרים שם להדיא כדי להודות ולהלל לשמך הגדול.

ועוד מבואר לפי"ז דברי הרמ"א שיש מצוה קצת בסעודות, ומסיק שע"י שירות ותשבחות נעשה סעודת מצוה. והרי הנוכה הוי יו"ט בהלל והודאה ולא במשתה ושמחה, אלא הביאור שע"י שאומרים בהן שירות ותשבחות, הרי הסעודה היא סעודת הודאה, וביאור ענין סעודת הודאה אינו שהסעודה היא היכ"ת להודות בתוך הסעודה (שא"כ הסעודה עצמה אינה מצוה כ"כ) אלא הסעודה עצמה היא "מעשה הודאה", כיון שעושה אותה בתורת הודאה שמראה שמחתו על ישועת ה', ודוק.

אבל בעיקר היסוד שיו"ט בהודאה היינו נר הנוכה, עוררנו להקשות שהנה ידוע מה שלמדו מדברי הרמב"ם ששנים פטורות מהלל של הנוכה, שהרמב"ם כ' בסתמא שפטורות ולא חילק שבחנוכה חייבות, והוכיחו מזה שהלל של הנוכה אינו הלל של נס אלא הלל של יו"ט, שהרי בהלל של נס נשים חייבות שאף ה היו באותו הנס וכש"כ תוס' סוכה ל"ח שמה"ט חייבות בהלל של ליל פסח. וע"כ שבחנוכה הוי הלל של יו"ט שעשאות יו"ט בהודאה, ובהלל של יו"ט פטורות שהז"ג.

ומתה קשיא טובא, שאם יו"ט בהודאה היינו הדלקת הנר, הרי בהדלקת הנר הן חייבות, ומה בין הלל שהוא יו"ט בהלל, להדלקת הנר שהוא יו"ט בהודאה, וצ"ע.

המשך בפתח הגליון

אלא הדעיר שם על לישנא דקרא שם "וירא את העגלות אשר שלח" ולכאורה צ"ב שהרי הלוייה היתה לאחים ולא לעגלות, ומדוע תלו השילוח בעגלות ולא באחים. וביאר שם הכל יקר דהנה טעם מצוות ליווי אורחים שכל ההולך בלא לוייה מן העיר יש לחוש שמא יראו הלסטים שהוא הולך לבדו ויחשבו שאין לו גואל וקרוב, כי אין פרידתו קשה על שום אדם כי אין לו גואל הדם גם בן ואח אין לו, לפיכך כל מוצאו יהרגוהו בחשבו שאין מי אשר ידרוש דמו מידו, ואפילו הלסטים אשר לא ראוהו יוצא מן העיר, מכל מקום לפחות הצלה פורתא מיהא הוי הלוייה, שמצלת מן הלסטים הרואים שמלוין אותו ויש לו גואלים או מפחדים לפגוע בו ולהמיתו, פן ידרשו ויחקרו אחריו קרובים או אוהביו ודורש דמים אותם ימצא ודמו מידם ידרוש, גם קרוב לומר שסתם לסטים אינן פוגעים בו, כי אם אחר החקירה והדרישה אם ליווה אדם או לא.

ועל פי טעם זה, יש מקום לומר שמצוה זו מן המושכלות, וא"כ אין ראייה מן הלוייה שליויה וסף את אחיו כי הוא יוסף, שמא מושל הארץ ההוא איש צדיק ועשה הלוייה להם מצד שהוא דבר שהשכל מחייב, כי מי שאינו מלווה דומה לשופך דמים ע"כ ראוי לעשות כן לכל הולך בדרך, אבל כשראה יעקב העגלות אשר שלח וליויה אז אמר יעקב אכן נודע הדבר כי זה האיש קיים הלוייה מצד דת התורה ולא מצד שהשכל מחייב דבר זה, לפי שבכל מצרים אין העגלות נתונות כ"א ע"פ פרעה, לפי שהעגלות מטכסיס מלכות המה, כמ"ש ויתן להם יוסף עגלות על פי פרעה נראה מזה שהעגלות היו מיוחדים למרכבתו של מלך וההולך עם אותן העגלות הנכרות וידועות שמבית המלך המה אינו צריך אל הלוייה להצילו מן הלסטים, כי בלאו הכי מורא מלכות עליהם הן בארץ מצרים הן בארץ כנען, כי הכל היו צריכין למרי דחיטא בשני רעבון, וא"כ למאי נפקא מינה ליויה המושל את האחים שהלכו עם מרכבות המשנה אשר למלך, כי מי האדם שיבוא אחרי המלך או אחרי הרכב והמחנה שלו, אלא ודאי שאותו איש עשה הלוייה מצד דין תורה כי גורת הכתוב הוא ולא פליג בין לוייה אחת לחבירתה, לפיכך כאשר ראה והתבונן את העגלות אשר שלח וליויה יוסף וידע שמצד מצוות הש"י עשה כן ואין בכל מצרים שומר משמרתה כי אם זרע יעקב, לפיכך ותחי רוח יעקב אביהם.

והן הן הדברים שנתבארו דבמצוות הלוייה אורחים, איכא מלבד הטעם הפשוט דבזה יש לדון בכל מקום אם שייך טעם זה, אולם גם בכה"ג שאין הטעם שייך היה אברהם מקיים המצווה של ליווי.

ויל"ב בזה מהנהגות יוסף שנתן להם צידה לדרך בפעם הראשונה, שכאמור דגם זה מכלל ליווי אורחים לתת להם קיום לדרך, וכן כתיב הבקר אור והאנשים שלחו המה וחמריהם, ולשון שולחו מורה שליווי, ע"ש בכלי יקר, ולמפרע נתברר הענין שיוסף באמת ליום לקיים מצוות הלוייה אורחים

תגובות והוספות יתקבלו בברכה, ויבאו בעז"ה במדור ההערות (על דעת העורך)

ניתן לשלוח תגובות במייל בכתובת e1315615645@gmail.com או בטל' 0527195975

ניתן לקבל את הגליון במייל בכתובת הנ"ל, כמו"כ ניתן לקבל ספר אליה תמימה (מהדורת מייל)

לתרומות נא לפנות לכתובת המייל או לטל' תנ"ל, ניתן להנציח את הגליון

י"ל ע"י ניכוד 0504193649